

Türk dünyası birliği – alfabe ortaklığıdır

Kortabayeva Guljamal

Candidate of philological science, Doç.

al-Pharabi Kazakh National University,

Turcic and Indology Department, Almaty, Kazakhstan

Özet:

Türkoloji sadece Türk halklarının geçmişi ile bugününü araştırmakla sınırlanmıyor, bunun yanı sıra tarihini, edebiyatını, medeniyetini ve etnografisini genel olarak ele alıp inceler. Küreselleşme çağında Türkoloji siyaset, felsefe, sosyoloji meseleleriyle de yakından ilgilenir.

Anahtar Kelimeler: Türkoloji, Latin alfabesi, Türk asıllı halklar, Türk dünyası.

Abstract: Turkology as science emerged as a branch of Orientalism. Turkology studies Turkic peoples, their languages, literature, history and ethnography. Special development the science received after the opening for the entire Turkic world monuments of Bengo, namely the second half of the 18th century.

Key words: Turkology, the Latin alphabet, alphabet reform, Turkish language,

Түйін:

Мақалада түркітану ғылымы, түркі халықтарының алфавиті, Қазақстанның алфавит тарихы, алфавит реформасы, латын әліпбиіне көшу маңыздылығы туралы қарастырылады. Қазақстанда латынға көшудегі мәселелер, басақа халықтардың тәжірибесі сөз етіледі.

Кілт сөздер: түркітану, латын алфавиті, алфавит реформасы, түркі тілдері.

Türkoloji – oryantalizm biliminin bir dalıdır ve eski zamanlardan günümüze kadar kullanılmış olan bilimsel bir terimdir. Türk halklarının dilini, edebiyatını, tarihini ve etnografyasını araştıran bütün bilim dallarını toplayarak, bizim ülkemizdeki rünik yazıtların bulunduğu ile onların türklük hazine olduğunu kanıtlayarak XVIII.yüzyılın II.döneminde bilim dalı olarak oluştu (Kaidar A., Orazov M., 2004:3).

Türkoloji – çok zor bir bilim dalı, gelişmesi ise tarih, felsefe, arkeoloji, dilbilimi ve edebiyat gibi bilim dalları ile bitişiktir. Türkoloji bir bilim dalının ismi olarak «türk, türkün» sözleri etkisinde meydana geldi. «Türk, türkün» isimleri Türk milletlerinin eski yazıtlarında çok erken zamanlardan beri mevcuttur, Avrupa yazıtlarında ise bizim devrimizin X.yüzyılında görünmeye başladı. Eski çağlarda Türk halklarını Yunanlılar «skifler», Çinliler «hunlar», İranlılar ise «saklar» diye adlandırdılar. Hunlar Tavgaş halkını sık sık saldırdıkları için onlardan savunmak amacı nedeniyle Çin seddi inşa edildi. Günümüzde «Çin seddi» kelimesi deyim

olarak kullanılır, yani «ayrı olmak», «uzaklaşmak» anlamlarını ifade eden bir kelime grubudur (Avakova R., 2004:8).

«Türk» terimine etnik ve ulusal anlamdaki bir isim olarak kabul eden ve günümüze kadar o anlamda kullanan Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan «Osman türkü» diye adlandırılan sadece bir halk sahiptir. «Türki» kavramı ise «Türk» ismi gibi sadece bir ulusa ait, fakat bir halka ait bir isim değil, o herkesin kendilerine ait ulusal adları olan yaklaşık 40 Türk kökenli halkların hepsini içine uyduran ortak bir isimdir. Onların genel nüfusu 100 milyondan fazladır. Türklerin nüfusu Bağımsız Devletler Birleşimi uyumunda yaklaşık 50 milyon gibi, başkaları ise dış ülkelerde: Türkiye'de, Çin ve Moğolistan'da, Batı Avrupa ve Afrika'da, Amerika ve Avustralya'da v.s. yaşıyorlar. Sovyetler döneminde Slavlardan sonraki çok nüfusa sahip olan Türk halklarıydı.

Meşhur türkolog S.E.Malov'ın araştırmalarına göre, «Türk milletleri millattan önceki V.yüzyılda bile şu an yerleştikleri yerlerde, hatta ondan da büyük yerler ve bölgede hükmettiler, yani Çin ile Tuna aralığında yerleştiler» (Malov S.E., 1952).

Yeni yüzyılda türkoloji bilimini onun gelişmesine yol açan yeni görevler bekliyor. Türk dillerinin kökü aynı deriz, ama yeni yüzyılda bir birimizle anlaşmak zor geliyor. Elbette bunların hepsi Sovyetler Hükümeti çağındaki siyaset sonucu, alfabedeki karışıklık olduğu gerçektir. Son zamanlarda «ortak alfabe yapalım mı» gibi teklifler, hareketler çoğaldı. Ancak türk dillerinin farklılıkları buna yansıyor.

Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev «Tarih akışında» adlı kitabında «Biz kendi devletimizi uzun zamanlar boyunca iyice kurmak istiyorsak, o zaman halkın manevi hazinesini anlamamız gerekiyor» dedi. Cumhurbaşkanı'nın bu yıl yapan Ulusa sesleniş konuşmasında «Ebedi ülke» fikri – bu yolların mantıklı devamıdır (N.A. Nazarbayev'in «Kazakistan - 2050» Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti» adlı Kazakistan halkına seslenişi //www. akorda. kz. 29. 04. 2014)

Profesör Ş.Ibrayev: «Dünya ve etnik gelenekleri çok zamanlar önce oluşmuş Türkoloji biliminin günümüzdeki dizginini tutmak – egemen Türk devletlerinin yetkili amacı», – diyor. Gerçekten türkoloji biliminin başı olan Alaş liderlerinin kutsal da önemli edebi, tarihi, dil araştırmalarını sadece tanıp ve bilip değil, yeni yüzyılda zaman ihtiyaçlarına uygun şekilde devam ettirmek, derin düşünmek egemen neslin amacıdır.

Ülkemizde Latin alfabesine geçiş meselesi son yirmi yılda ortaya atılıp, son on yıl tartışılmaya devam ediyor. Şimdi kazak halkının manevi gelişmesi bir kavşakta kalmış gibidir. Bunun gibi karar verilmeyen meselelerin sayısında alfabe seçme problemi de vardır. Alfabe halkın manevi varlığını oluşturacak temel faktörlerin biridir, o bir toplumun ya da bir kişinin isteğiyle ya da başkaların etkisiyle seçilecek mesele değil. Bu devlet dilinin en önemli meselesidir. Alfabe ilk önce dil seslerini sistemli bir şekilde işaretleyen tablodur. Dilin yazılı versiyonu bu tabloya dayanarak yazılır. Harf ise bu alfabeyin sadece kod şeklidir. Alfabe meselesi siyasilendirilmemeli, ulusal faizden türlenen onun manevi çevresini belirleyen bir durumdur.

Ancak yeni alfabeye ne zaman geçeceğimiz hala belli değil. Fakat, onun mücadelesi günden güne yakınlaştığı görülüyor. Toplumdaki bazı fikirlere, onun içinde hatta Rusya'yı taklit etmeye alışan vatandaşların toplum organizasyonların

karşıt olduğuna rağmen Kazakistan Azerbaycan, Uzbekistan ülkeleri gibi sonunda Latin alfabesine geçeceği belli oluyor.

Latin alfabesine geçiş meselesi 1990 yılında ortaya atılmıştı. O zamandan beri dil uzmanları, toplum liderleri, siyaset adamları, farklı Medya temsilcileri bu konuyu sık sık ortaya atıyorlar.

Latin alfabesine geçiş Türk halkları ortak bir karara gelmesinden sonra kabul edilen bir karar diye gönlümüzü teselli ediyoruz. Öyle olsa da bizim düşüncemize göre Latin alfabesini kabul etmede alfabe seçmenin ön planları ve nedeni tam bilimsel şekilde aranmıyor. Başka Türk halkları gibi Kazak milletinin de yazı tarihinin çok eskiden başladığını ve yazının çeşitli tarihlerden geçtiğini görebiliriz. Herkes bilir ki, geçmiş yüzyıllarda biz alfabeyi üç kere değiştirmek mecburiyetinde kaldık. 1929 yılına kadar Arap alfabesine uyarak yapılan «Töte yazıyı», 1940 yılına kadar Latin alfabesini kullandık, ondan sonra Kiril alfabesine geçtik.

Kazakların ilk sürekli yayımlanan baskıları da, edebi sanat eserleri de Arapça yazılıp, basılmıştı. Sovyet temsilcileri millete evrensel okuryazarlık eylemlerini yaparak Kazak halkının genel kültürünü, edebiyatını, dilini geliştirmede büyük bir araç bulabildiler. Arap grafiği etkisinde yapılan alfabe diğer Türk dilleri gibi Kazak diline de tamamen uymuyordu.

Latin alfabesine geçmek tecrübesi ilk olarak Azerbaycan'da ele alınmıştır. Bu tecrübe temelinde bütün Sovyet cumhuriyetlerinde latin alfabesine geçmek sistemi oluşmuştur. Arab alfabesinden hiç fayda olmayacağını ve Latin alfabesinin gerekli olacağını ilk XIX. yüzyılında İran'da Malkomhan desteklese, türk halklarından ilk Mirza Feth Ali Ahundov (1863 y.) oldu. Ama o zamanlarda bu gibi refomlara izin verilmezdi. Arab alfabesinin zorluluğuna rağmen o birkaç yıl kullanılmaya devam etti. 1922 yılında Kazan devriminden sonra Azerbaycan'da Arab alfabesine karşı hareketler yine başladı. Bunu başlatan devrimci Ağamalıoğlu idi.

Latin alfabesine geçen memleketlerdeki zorluklar.

Bugünlerde halk arasında alfabenin değişmesi hakkında değişik fikirler söylenmektedir. Bazıları latin alfabesinin kolaylıklarını öne sürerken, diğerleri de acele edilmemesi gerektiğini söylemektedirler. Böyle fikirlerin ortaya çıkması çok normal. Kazakistan alimleri latin alfabesine geçen Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan'ın acı derslerini açık olarak ortaya sürmektedirler. Özetleyecek olursak:

1.1928 yılında latin alfabesine geçmesine rağmen, Türkçe'deki bazı sesleri işaretleyen harfler harf sistemine dahil olmamıştır. Özbekler de aynı sorunla karşılaşmaktadır.

2. Asırlar boyunca arab harfleriyle yazılan eserlerini kullanamamaktadırlar.

3. Çocuk edebiyatları yetmemektedir.

4. Tez araştırmaları kiril alfabesiyle yazılmıştır.

5. Öğretim görevlilerini hazırlamak büyük sıkıntı.

6.Özel kurumlar iç belgelerini latin harflere geçirmekte acele etmemekte.

7. Özbekistan'da rus dilinde eğitim veren okullar kiril alfabesini kullanmakta.

8.Özbekistan'da latince eğitim görenler sayısı azalmasıyla, ulusal baskılara talep azalmıştır. Özellikle orta yaş ve yaşlılarda çok belirgin olmaktadır.

Kazakça için sadece latin alfabesini hazırlamak yetmez, en önemlisi dil kullanıcılarının kolay bir şekilde benimseyecek organizasyonların yapılması lazım.

Onun içinde yeni alfabeye uygun olan sözcük denetimi ve doğru telaffuz sözlükleri başta olmak üzere kullanıcıya lazım olacak kaynak elde edecek şekilde altyapıyı hazırlamak en önemli sorumluluklardandır. Alfabe değişimi hakkında dört ana fikir tartışılmaktadır.

Birincisi «rus (kiril) alfabesi alışılmıştır, bu alfabeyeyle birçok araştırmalar yayınlanmıştır. Eğer başka yazıya geçerseniz hepsini bir anda kaybedeceğiz» diyorlar.

İkincisi, arab alfabesini kullananlar aynı dinden olan doğu halklarıyla tekrar yakınlaşmanın hamlesi olarak hesap ediyorlar. Burada Ahmet Baytursinov'ın kestirme yazısına olan özlem de var.

Üçüncü, latin alfabesini destekleyen ilim ve halk temsilcileri onu gelişmeye götürecek tek kestirme yol olduğunun kanaatinde. Nitekim türk kökenli memleketlerin hepsi latin alfabesine geçmiştir ya da geçmektedir.

Dördüncü, eski (ilk çağ) türk yazılarını isteyen az bir topluluk var. Göktürk yazılarını bir daha canlandırmak aptalın işi değil, türk kökenlilerin dünyadaki seviyesini yükseltecek büyük iştir.

Biz - dev bir hayat ağacının çeşitli yapraklarıyız.

Kazak devleti için latin alfabesine geçme ne gibi kazançlar getirebilir dersek, tabii ki bu durumda çeşitli dibilimi adamlarının fikirlerini dikkate alıyoruz.

İlk olarak dilin özünü ilgili. Dilimizdeki, şimdi kullandığımız yabancı sesleri simgeliendiren harfleri kısaltarak, kazakçanın doğal, kendine özgü harflerini olduğu gibi korumak.

Latin alfabesi kullanıma geçince zorluk yaşanmasına neden yok. Çünkü özellikle gençler ingilizce bildikleri için latin alfabesine geçsek bile kolaylıkla okur ve yazar olur. Şimdi bile internette, Kazakistan latin alfabesine geçme kararını daha vermediyse de, onlar latin harfleriyle kazakça yazıyorlar. Kırk yaş üstü, ingilizceyi hiç bilmeyen şahıslar zorluk yaşayabilirler. Onlar latin harfleriyle birkaç günde okumaya başlasa bile, yazmayı öğrenmeleri bir kaç ayı alabilir.

Fakat, net olan şu ki kazak dili bugün ya da yarın kesinlikle latin alfabesine geçecek. Cumhurbaşkanı Nursultan Aбіşulu Nazarbayev Ulusa sesleniş konuşmasında bunu net olarak belirtmişti. Böylece bir soru'nun ve bir sorun'un nerden başlangıç aldığı belirlendi. Cumhurbaşkanı'nın 'Kazakistan 2050' stratejisinde Kazak devletinin istikbale yönelik stratejileri belirlendi ve kazakçanın latin alfabesine geçeceği hakkında özetlenmiş fikirler içermektedir.

Cumhurbaşkanı Ulusa sesleniş konuşmasında Kazak devletinin siyasi-ekonomik, sosyal- kültürel eğitim-öğretim yönlerindeki gelişmeleri, uluslararası alandaki yerini her yönden gözden geçirmekte olup, iç ve dışarı ile ilgili durumları değerlendirerek, alfabeyi ne zaman, hangi yöntemlerle değiştirmesi gerektiği, bu durumları gözönünde bulundurarak doğru karar verdi.

Cumhurbaşkanı kazakça latin alfabesine geçerse halkın kültüründe çok büyük gelişmeye yol açacağından bahsediyor. “Bu evrim iyi hazırlıklı ve yerli yerinde planlanarak yapılmalı. Bu arada, XX. yüzyılda kazakçadaki bilim ve edebi mirasların çok büyük bir deposu kiril alfabesiyle hazırlandığını akılda bulundurmak lazım. En önemli olanı, kazakistanlıların gelecek çocukları için hazırladıkları bu hazine kaybolmadı. Biz kazakçayı latin alfabesine geçirmek için devlet komisyonu kuracağız” – diyor Nursultan Nazarbaev.

Kazakistan cumhurbaşkanı bu yeniliklerin yabancı ortaklarımızın da dikkatini çektiğinden bahsediyor. “Bazılarının dediği gibi Kazakistan’ın geosiyasi üstünlüklerinin değişmesini “ispat” olarak görmelerine neden yok. Öyle demeye hiç neden yok. Bunun hakkında şunu diyebilirim. Latin alfabesine geçmek-kazakçayı geliştirme ve yenilemedeki iç ihtiyaç. Karanlık odadan kedi aramanın anlamı yok, ve ayrıca o orada hiç olmadı”.

REFERANSLAR:

- **Kitaplar**

KAİDAR, A., ORAZOV, M. (2004). Türkolojiye giriş, Almatı.

AVAKOVA, R. (2004). Türk filolojisine giriş, Almatı.

KAŞKARİ, M. (2004). «Divânu Lügati't-Türk», Almatı.

İLMİNSKIY, N. (1861). Kırgız dilindeki zarfların incelenmesi için derleme, Kazan.

Malov, S. (1952). Eski Yazma Anıtları, Moskova.

- **Dergiler**

Bala Mustafadan – Kemal Paşa Atatürk'e kadar // Efsane İnsan (2012). – №3 (39)

- **Yazar Adı Olmayan Kitaplar**

DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Araştırması (2003), Yayın No: DPT 2671, Ankara.

Atatürk'ün Türk Dili Hakkındaki Düşünceleri // İlköğretim Okulları İçin Hazırlanan

Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuzu (2005), Ankara

- **İnternet Bazlı Kaynaklar**

Kazakistan Cumhurbaşkanı – Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev'in «Kazakistan - 2050» Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti» adlı Kazakistan halkına seslenişi
//www.akorda.kz. 29.04.2014

Latin alfabesi // <http://kk.wikipedia.org/wiki>

Junisbek A. Sermaye reform lazımdır // www.baq.kz. 18.04.2014